

დანართი

ფარიდ ზაქარია*

არალიბერალური დემოკრატიის აღზევება

მომავალი ტალღა

ბოსნიაში 1996 წლის არჩევნების წინ, რომელსაც განადგურებულ ქვეყანაში სამოქალაქო ცხოვრება უნდა აღედგინა, ამერიკელმა დიპლომატმა რიჩარდ ჰოლბრუკმა ჩამოაყალიბა პრობლემა. „ვთქვათ, არჩევნები თავისუფლად და სამართლიანად გამოცხადდა“, – განაცხადა მან, – „ხოლო არჩეულნი აღმოჩნდნენ რასისტები, ფაშისტები და სეპარატისტები, რომლებიც სახალხოდ უპირისპირდებიან [მშვიდობასა და რეინტეგრაციას], ჩვენ დილემის წინაშე აღმოვჩნდებით“. დილემა, მართლაც, არსებობს, და არა მხოლოდ ყოფილ იუგოსლავიაში, არამედ მსოფლიოს სულ უფრო და უფრო მეტ ქვეყანაში. დემოკრატიულად არჩეული რეჟიმები – ხშირად ისინი, ვინც ხელახლა იქნენ არჩეული ან დამტკიცებული რეფერენდუმების გზით – უგულებელყოფენ მათი ძალაუფლების კონსტიტუციურ საზღვრებს და საკუთარ მოქალაქეებს ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს ართმევენ. პერუდან პალესტინამდე, სიერა ლეონედან სლოვაკეთამდე, პაკისტანიდან ფილიპინებამდე ჩვენ ვხედავთ საერთაშორისო ცხოვრებაში შემაშფოთებელი ფენომენის გამოჩენას. ეს არის არალიბერალური დემოკრატია.

ამ პრობლემის დანახვა ძნელი აღმოჩნდა, რადგან თითქმის მთელი საუკუნის განმავლობაში დასავლეთში დემოკრატია ლიბერალური დემოკრატიის სინონიმი იყო, პოლიტიკური სისტემისა, რომელსაც ახასიათებს არა მხოლოდ თავისუფალი და სამართლიანი არჩევნები, არამედ – აგრეთვე კანონის უზენაესობა, ძალაუფლების დაყოფა და სიტყვის, შეკრების, სარწმუნოებისა და საკუთრების ძირითად თავისუფლებათა დაცვა. სინამდვილეში, თავისუფლებათა ეს ნაკრები, რომელსაც შეგვიძლია კონსტიტუციური ლიბერალიზმი ვუწოდოთ, თეორიულად და ისტორიულად განსხვავდება დემოკრატიისაგან. როგორც პოლიტოლოგმა ფილიპ შმიტერმა მიუთითა, „ლიბერალიზმი, იქნება ეს

* ფარიდ ზაქარია არის “Foreign Affairs”-ის მენეჯერ-რედაქტორი და ჟ. Newsweek-ის ერთ-ერთი რედაქტორი. წინამდებარე წერილი დაბეჭდილია Foreign Affairs-ში, 1997 წ., ნოემბერ-დეკემბერი, № 6.

პოლიტიკური თავისუფლების კონცეფცია, თუ ეკონომიკური პოლიტიკის დოქტრინა, შეიძლება ემთხვეოდეს დემოკრატიის გამოჩენას. მაგრამ ის არასოდეს ყოფილა განუყოფლად და არაორაზროვნად მიერთებული მასთან“. დღეს ლიბერალური დემოკრატიის ეს ორი ძაფი, რომლებიც გადახლართულია დასავლურ პოლიტიკურ ქსოვილში, მსოფლიოს დანარჩენ ნაწილში ნაწილ-ნაწილ იშლება. დემოკრატია ყვავის, კონსტიტუციური ლიბერალიზმი კი – არა.

დღეს მსოფლიოს 193 ქვეყნიდან 118 დემოკრატიულია და საერთო მოსახლეობის უმეტესობას (უფრო ზუსტნი თუ ვიქნებით, 54.8 პროცენტს) მოიცავს, ეს დიდი ზრდაა ათწლეულის წინათ არსებულ მდგომარეობასთან შედარებითაც კი. გამარჯვების ამ პერიოდში სავარაუდო იქნებოდა, რომ დასავლელი სახელმწიფო მოღვაწეები და ინტელექტუალები ე.ძ. ფოსტერზე შორს წავიდოდნენ და დემოკრატიას ალტაცებით მიეგებებოდნენ. ამის მაგივრად კი შეშფოთებამ დაისადგურა სამხრეთ-ცენტრალურ ევროპაში, აზიაში, აფრიკაში და ლათინურ ამერიკაში სწრაფად გავრცელებული მრავალპარტიული არჩევნების გამო. ამის მიზეზი, ალბათ ამ ქვეყნებში არჩევნების შემდეგ გამეფებული სიტუაციაა. პოპულარული ლიდერები, ვთქვათ, რუსეთის ბორის ელცინი ან არგენტინის კარლოს მენემი, გვერდს უვლიან პარლამენტებს, ქვეყანას მართავენ საპრეზიდენტო ბრძანებულებებით და ამით ძირს უთხრიან ძირითად კონსტიტუციურ პრაქტიკას. ირანის პარლამენტი, რომელიც შუა აზიის პარლამენტებთან შედარებით უფრო თავისუფლად იქნა არჩეული, მკაცრ შეზღუდვებს აწესებს აზრის გამოთქმაზე, შეკრებაზე და ჩაცმაზეც კი და ამით ამცირებს ქვეყანაში თავისუფლების ისედაც მცირე ხარისხს. ეთიოპიის არჩეული მთავრობა თავის უშიშროების ძალებს ჟურნალისტებისა და პოლიტიკური ოპონენტების წინააღმდეგ იყენებს და ამით გამოუსწორებელ ზიანს აყენებს ადამიანის უფლებებს (ისევე, როგორც თავად ადამიანებს).

რა თქმა უნდა, არალიბერალურ დემოკრატიებს შორის განსხვავებათა დიდი სპექტრია, დაწყებული არგენტინისებრი წესების ოდნავი დამრღვევებით და დამთავრებული ყაზახეთისა და ბელორუსიის მაგვარი თითქმის ტირანიებით; რუმინეთის და ბანგლადეშის მსგავსი ქვეყნები კი მათ შორის ექცევიან. ამ სპექტრის ქვეყნებში არჩევნები არ არის ისეთი თავისუფალი და სამართლიანი, როგორც დღევანდელ დასავლეთის ქვეყნებში, მაგრამ ისინი ნამდვილად ასახავენ მოსახლეობის მონაწილეობას პოლიტიკაში და არჩეულთა მხარდაჭერას. ეს მაგალითები იზოლირებული ან არატიპიური არ არის. Freedom House-ის 1996-97 წლების მიმოხილვა, Freedom In The World, ცალკე აფასებს პოლიტიკურ თავისუფლებებსა და სამოქალაქო თავისუფლებებს, რომლებიც, შესაბამისად, დაახლოებით ემთხვევა დემოკრატია და კონსტიტუციურ ლიბერალიზმს. აშკარა დიქტატურასა და მყარ დემოკ-

რატის შორის მყოფი ქვეყნების 50 პროცენტს უკეთესი მდგომარეობა აქვს პოლიტიკურ თავისუფლებებში, ვიდრე სამოქალაქოებში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ: მსოფლიოში არსებული „დემოკრატიზირებადი“ ქვეყნების უმეტესობა არალიბერალური დემოკრატიები.¹

არალიბერალურ დემოკრატიათა რაოდენობა სწრაფად იზრდება. 7 წლის წინათ დემოკრატიზირებად ქვეყანათა მხოლოდ 22 პროცენტი შეგვეძლო ამ კატეგორიისათვის მიგვეკუთვნებინა. 5 წლის წინათ ამ რიცხვმა 35 პროცენტამდე იმატა.² დღეისათვის მხოლოდ რამდენიმე არალიბერალური დემოკრატია გადაიზარდა ლიბერალურში, უმეტესობა კი, პირიქით, გაძლიერებული არალიბერალიზმისაკენ მიისწრაფვის. ბევრი ქვეყანა შეჩერდა მმართველობის ფორმაზე, რომელშიც ერთმანეთშია შერეული დემოკრატიისა და არალიბერალიზმის საგრძნობი ხარისხი და ეს დროებითი ან გარდამავალი ეტაპი სულაც არ არის. მსოფლიოს ბევრმა ქვეყანამ კარგად მოირგო კაპიტალიზმის სხვადასხვა ვარიაცია, მათ ასევე შეუძლიათ დემოკრატიის განსხვავებული ფორმების მიღება. შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ დასავლური ლიბერალური დემოკრატია სულაც არ არის საბოლოო ფინიში დემოკრატიის გზაზე და ის მხოლოდ ერთ-ერთი შესაძლო გასასვლელია.

დემოკრატია და თავისუფლება

ჰეროდოტეს დროიდან დემოკრატია, უპირველეს ყოვლისა, ხალხის მმართველობას ნიშნავდა. დემოკრატიის, როგორც მთავრობათა შერჩევის, განსაზღვრება, რომელიც ალექსის დე ტოკვილიდან ჯოზეფ შუმპეტერისა და რობერტ დალის ჩათვლით ბევრი მეცნიერი იზიარებდა, ახლა ფართოდ გამოიყენება სოციალურ მეცნიერთა მიერ. სემუელ პ. ჰანტინგტონი ამის მიზეზებს თავის „მესამე ტალღაში“ ხსნის:

არჩევნები, ღია, თავისუფალი და სამართლიანი, დემოკრატიის არსია, sine qua non, რომელსაც თავს ვერ ავარიდებთ. არჩევნების გზით მოსული მთავრობა შეიძლება იყოს არაეფექტური, კორუმპირებული, უპასუხისმგებლო, ახლომხედველი, განსაკუთრებული ინტერესებით მართული და არ შეეძლოს ხალხის საკეთილდღეოდ მოთხოვნილი პოლიტიკის მიღება. ამგვარი ნაკლოვანებები ასეთ მთავრობებს არასასურველს ხდის, მაგრამ არა – არადემოკრატიულს. დემოკრატია ერთი საჯარო სიქველეთაგანია, მაგრამ ის ერთადერთი არ არის და დემოკრატიის კავშირი სხვა საჯარო სიქველეთებთან და ნაკლოვანებებთან მხოლოდ მაშინ შეიძლება იქნას გაგებული, თუ დემოკრატია ნათლად იქნება განსხვავებული პოლიტიკური სისტემის სხვა მახასიათებლებისაგან.

ეს განსაზღვრება აგრეთვე ეთანხმება ტერმინის საყოველთაოდ მიღებულ განმარტებას. თუ ქვეყანაში კონკურენტული, მრავალპარტიული არჩევნები ტარდება, მაშინ ჩვენ მას დემოკრატიულს ვუწოდებთ. როდესაც იზრდება სახალხო მონაწილეობა პოლიტიკაში, ვთქვათ, ქალებისათვის ხმის უფლების მიცემის გზით, ის უფრო დემოკრატიულად მიიჩნევა. რა თქმა უნდა, არჩევნები ღია და სამართლიანი უნდა იყოს და ეს მოითხოვს სიტყვისა და შეკრების თავისუფლების დაცვის რაღაც დონეს. მაგრამ თუ ამ მინიმალისტურ განსაზღვრებას გავცდებით და ქვეყანას დემოკრატიულს მხოლოდ მაშინ ვუწოდებთ, თუ ის სოციალური, პოლიტიკური და რელიგიური უფლებების საყოველთაო დაცვას უზრუნველყოფს, მაშინ დემოკრატია აღმწერი კატეგორიიდან ღირსების ორდენად გადაიქცევა. ბოლოს და ბოლოს, შვედეთის ეკონომიკური სისტემა, ბევრის აზრით, ამცირებს პიროვნების უფლებას საკუთრებაზე; საფრანგეთს ბოლო დრომდე სახელმწიფო მონოპოლია ჰქონდა ტელევიზიაზე, ინგლისს კი სახელმწიფო რელიგია აქვს, მაგრამ ეს ქვეყნები აშკარად და განსაზღვრულად დემოკრატიებია. თუ დემოკრატია სუბიექტურად, „კარგი მთავრობის“ ყოლაზე დავიყვანოთ, ამით მას ანალიტიკურად გამოუსადეგარად გადავაქცევთ.

მეორე მხრივ, კონსტიტუციურ ლიბერალიზმს მთავრობის არჩევის პროცედურასთან საერთო არაფერი აქვს, ის უფრო მთავრობის მიზნებს ეხება. ის ეხება ტრადიციას, რომელსაც ღრმა ფესვები აქვს გადგმული დასავლურ ისტორიაში, რომელიც ცდილობს პიროვნების ავტონომიისა და ღირსების დაცვას იძულებისაგან, ვისგანაც არ უნდა მოდიოდეს ის – სახელმწიფოსაგან, ეკლესიისაგან თუ საზოგადოებისაგან. ტერმინი ორ მჭიდროდ დაკავშირებულ იდეას აერთიანებს. ის ლიბერალურია იმიტომ, რომ მოდის ბერძნების მიერ დაწყებული ფილოსოფიური მიმართულებიდან, რომელიც ინდივიდუალურ თავისუფლებას უსვამს ხაზს.³ ის კონსტიტუციურია იმიტომ, რომ ემყარება რომაელების მიერ დაწყებულ კანონის უზენაესობის ტრადიციას. კონსტიტუციური ლიბერალიზმი განვითარდა დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში როგორც პიროვნების სიცოცხლისა და საკუთრების უფლებისა და რელიგიისა და სიტყვის თავისუფლების დაცვის მექანიზმი. ამ უფლებათა გასამყარებლად ის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ხელისუფლების ყველა შტოს ძალაუფლების გადამოწმებას, კანონის საყოველთაოობას, მიუკერძოებელ სასამართლოსა და ტრიბუნალს და ეკლესიისა და სახელმწიფოს განცალკევებას. მისი კანონიერი ფიგურები არიან პოეტი ჯონ მილტონი, იურისტი უილიამ ბლექსტონი, სახელმწიფო მოღვაწეები: თომას ჯეფერსონი და ჯეიმს მედისონი, და ფილოსოფოსები: თომას ჰობსი, ჯონ ლოკი, ადამ სმიტი, ბარონ დე მონტესკიე, ჯონ სტიუარტ მილი და აისაია ბერლინი. თითქმის ყველა მის ვარიაციაში კონსტიტუციური ლიბერალიზმი ამ-

ბოზს, რომ ადამიანებს აქვთ გარკვეული ბუნებრივი (ან განუყოფელი) უფლებები და მთავრობებმა უნდა მიიღონ ძირითადი კანონი, რომელიც საზღვრავს მათ ძალაუფლებასა და იცავს ამ უფლებებს. ამგვარად, 1215 წელს, რანიმედში, ინგლისელმა ბარონებმა აიძულეს მეფე დამორჩილებოდნენ მიღებულ და ჩვეულებით მიწის კანონს. ამერიკულ კოლონიებში ეს კანონები უფრო ზუსტად ფორმულირებული გახდა და 1968 წელს, ჰარტფორდში, მიღებული იქნა პირველი წერილობითი კონსტიტუცია თანამედროვე ისტორიაში. 1970-იან წლებში დასავლეთის ქვეყნებმა მიიღეს ქცევის სტანდარტების კოდექსი დედამიწაზე არსებული რეჟიმებისათვის. Magna Carta, კონკრეტუტის ძირეული კანონები, ამერიკის კონსტიტუცია და ჰელსინგის საბოლოო აქტი კონსტიტუციური ლიბერალიზმის გამოხატულებაა.

გზა ლიბერალური დემოკრატიისაკენ

1945 წლის შემდეგ დასავლური მთავრობები, უმეტეს შემთხვევაში, შეიცვალნენ დემოკრატიასაც და კონსტიტუციურ ლიბერალიზმსაც. ამიტომ მათი ცალ-ცალკე არალიბერალურ დემოკრატიადა ან ლიბერალურ ავტოკრატიადა წარმოდგენა ჭირს. სინამდვილეში, ორივე ეს ფორმა წარსულშიც არსებობდა და ახლაც აგრძელებს არსებობას. მეოცე საუკუნემდე დასავლეთი ევროპის სახელმწიფოთა უმეტესობა ლიბერალური ავტოკრატია, ან, უკეთეს შემთხვევაში, ნახევრად დემოკრატია იყო. ხმის უფლება მკაცრად იყო შემოფარგლული და არჩეულ საკანონმდებლო ორგანოებს მცირე ძალაუფლება ჰქონდათ. 1830 წელს დიდი ბრიტანეთი, გარკვეულწილად, ყველაზე დემოკრატიული ევროპული სახელმწიფო, მისი მოსახლეობის მხოლოდ 2 პროცენტს აძლევდა ხმის მიცემის უფლებას პარლამენტის ერთ პალატაში. 1867 წლის შემდეგ ეს რიცხვი 7 პროცენტამდე გაიზარდა და 1880-იანი წლებისათვის 40 პროცენტს მიაღწია. დასავლური ქვეყნების უმრავლესობა სრულუფლებიანი დემოკრატია მხოლოდ 1940-იანი წლების მიწურულს გახდა სრულწლოვანთა საყოველთაო ხმის უფლებით. მაგრამ ასე წლით ადრე, 1840-იანი წლების ბოლოსათვის, მათ უმეტესობას მიღებული ჰქონდა კონსტიტუციური ლიბერალიზმის მნიშვნელოვანი ასპექტები: კანონის უზენაესობა, პიროვნული საკუთრების უფლება, მზარდი და განცალკევებული ძალაუფლებანი, სიტყვისა და შეკრების თავისუფლება. თანამედროვე ისტორიაში, უმეტესწილად, ევროპისა და ჩრდილოეთ ამერიკის მთავრობების დამახასიათებელი თვისება, რომელიც მათ მსოფლიოს სხვა ქვეყნებისაგან განასხვავებდა, იყო არა დემოკრატია, არამედ კონსტიტუციური ლიბერალიზმი. „დასავლური მოდელის“ საუკეთესო სიმბოლო სახალხო პლებისციტი კი არა, მიუკერძოებელი მოსამართლეა.

აღმოსავლეთი აზიის უახლესი ისტორია დასავლურ მარშრუტს იმეორებს. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დემოკრატიასთან კეკლუცობის შემდეგ, აღმოსავლეთი აზიის რეჟიმთა უმეტესობა ისევ ავტორიტარიზმს მიუბრუნდა. დროთა განმავლობაში ისინი ავტოკრატიიდან ლიბერალიზებად ავტოკრატიებად, ზოგ შემთხვევებში კი ლიბერალიზებად ნახევარდემოკრატიებად გადაიქცნენ.⁴ აღმოსავლეთი აზიის რეჟიმთა უმეტესობა მხოლოდ ნახევარდემოკრატიულია ერთპიროვნული მმართველით ან ერთპარტიული სისტემით, რაც მათ არჩევნებს უფრო ძალაუფლების რატიფიკაციის სახეს აძლევს, ვიდრე ჭეშმარიტი კონკურენციისას. მაგრამ ამ რეჟიმებმა თავიანთ მოქალაქეებს მიანიჭეს ეკონომიკური, სამოქალაქო, რელიგიური უფლებების ფართო სფერო და შეზღუდული პოლიტიკური უფლებები. დასავლეთის მსგავსად, აღმოსავლეთი აზიის ლიბერალიზაცია მოიცავს ეკონომიკის ლიბერალიზაციას, რაც გადამწყვეტია როგორც კეთილდღეობისათვის, ისე ლიბერალური დემოკრატიისათვის. ისტორიულად, სრულ ლიბერალურ დემოკრატიებთან მჭიდროდ ასოცირებული ფაქტორებია კაპიტალიზმი, ბურჟუაზია და მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მაღალი *per capita*. დღეს აღმოსავლეთი აზიის მთავრობები არის დემოკრატიის, ლიბერალიზმის, კაპიტალიზმის, ოლიგარქიისა და კორუფციის ნაზავი, რაც ძალიან ჰგავს დასავლური მთავრობების ვითარებას 1900-იან წლებში.

კონსტიტუციურმა ლიბერალიზმმა დემოკრატიასთან მიგვიყვანა, მაგრამ დემოკრატიას, როგორც ჩანს, კონსტიტუციურ ლიბერალიზმამდე არ მივყავართ. დასავლეთისა და აღმოსავლეთი აზიის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ბოლო ორი დეკადის განმავლობაში ლათინურ ამერიკაში, აფრიკასა და აზიის ზოგიერთ ქვეყანაში კონსტიტუციური ლიბერალიზმის მცირე გამოცდილების მქონე დიქტატურებმა გზა დაუთმეს დემოკრატიას. შედეგები არც თუ ისე კარგია. დასავლეთ ნახევარსფეროში, სადაც არჩევნები ყველა ქვეყანაში ტარდება, კუბის გარდა, მეცნიერ ლარი დაიმონდის გამოკვლევამ აჩვენა, რომ ლათინური ამერიკის 22 ძირითადი ქვეყნიდან ათს „ადამიანის უფლებათა დარღვევის ისეთი დონე აქვს, რაც არანაირად არ ენამება [ლიბერალური] დემოკრატიის გამყარებას“.⁵ აფრიკაში დემოკრატიზაცია საოცრად სწრაფად მოხდა. 1990 წელს 6 თვის განმავლობაში ფრანკოფონური აფრიკის უმეტესობამ გააუქმა მრავალპარტიული არჩევნების აკრძალვა. თუმცა 1991 წლის შემდეგ საჰარის მიმდებარე 45 სახელმწიფოდან უმეტესობაში არჩევნები ჩატარდა (მარტო 1996 წელს 18-ში), მრავალ ქვეყანაში თავისუფლების დაბალი ხარისხია. აფრიკის ერთ-ერთი ყველაზე დაკვირვებული მკვლევარი, მაიკლ ჩევი, მიმოიხილავს დემოკრატიზაციის ტალღას და აღნიშნავს, რომ კონტინენტმა „ზედმეტი მნიშვნელობა მიანიჭა მრავალპარტიულ არჩევნებს... და შესაბამისად ყურადღების გარეშე დატოვა ლიბერალუ-

რი მართვის ძირითადი დოქტრინები“. ცენტრალურ აზიაში არჩევნებმა, შედარებით თავისუფალმაც კი, როგორც ყირგიზეთსა და ყაზახეთში, შედეგად მოგვცა ძლიერი აღმასრულებელი, სუსტი საკანონმდებლო და სასამართლო სისტემა და მცირე სამოქალაქო და ეკონომიკური თავისუფლება. ისლამურ სამყაროში, პალესტინიდან ირანამდე და პაკისტანამდე, დემოკრატიზაციამ გააძლიერა თეოკრატიული პოლიტიკის როლი და ძირი გამოუთხარა სეკულარიზმისა და ტოლერანტობის ძველ ტრადიციებს. მსოფლიოს ბევრ ნაწილში, მაგალითად, ტუნისში, მაროკოში, ეგვიტესა და სპარსეთის ყურის ზოგიერთ ქვეყანაში, არჩევნები ხვალ რომ ჩატარდეს, ხელისუფლებაში მოსული რეჟიმები თითქმის დანამდვილებით უფრო არალიბერალური იქნება, ვიდრე დღეს არსებულნი.

მეორე მხრივ, ცენტრალური ევროპის ბევრი ქვეყანა, წარმატებით გადართო კომუნისტური ლიბერალურ დემოკრატიას, მათ ლიბერალიზაციის იგივე ფაზა გაიარეს, რაც სხვა ევროპულმა ქვეყნებმა, ოღონდ დემოკრატიის გარეშე. მართლაც, ავსტრო-უნგრეთის იმპერია, რომელსაც ამ ქვეყნების უმეტესობა ეკუთვნოდა, ლიბერალური ავტოკრატიის კლასიკურ მოდელს წარმოადგენდა. ევროპის გარეთაც კი, პოლიტოლოგმა მაირონ ვაინერმა კარგად მიაკვლია შთამბეჭდავ კავშირს კონსტიტუციურ წარსულსა და ლიბერალურ დემოკრატიულ აწმყოს შორის. მან აღნიშნა, რომ 1983 წლისათვის „მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კოლონიური მმართველობისაგან გათავისუფლებული მესამე მსოფლიოს ყველა ქვეყანა, რომელთა მოსახლეობაც მილიონს აღემატება (და აგრეთვე უფრო პატარა კოლონიების უმრავლესობა), რომელთაც შეუწყვეტი დემოკრატიული გამოცდილება აქვთ, ბრიტანეთის ყოფილი კოლონიაა“.⁶ ბრიტანეთის მმართველობა ნიშნავდა არა დემოკრატიას – კოლონიალიზმი განსაზღვრების მიხედვით არადემოკრატიულია – არამედ კონსტიტუციურ ლიბერალიზმს. კანონისა და ადმინისტრაციის ბრიტანული მეტკვიდრეობა უფრო ქმედითი გამოდგა, ვიდრე საფრანგეთის მიერ ზოგიერთი მისი კოლონიისათვის ხმის უფლების მიცემა.

არსებობენ თუ არა ლიბერალური ავტოკრატიები დღეს? ბოლო დრომდე ამის პატარა, მაგრამ ძლიერ მაგალითს აზიის კონტინენტის მახლობლად მდებარე ჰონგ კონგი წარმოადგენდა. 156 წლის განმავლობაში, 1997 წლის 1 ივლისამდე ჰონგ კონგს ბრიტანეთის მიერ დანიშნული გენერალ-გუბერნატორი მართავდა დანიშნული გამგებლის ხელით. 1991 წლამდე აქ არასოდეს ჩატარებულა მნიშვნელოვანი არჩევნები, მაგრამ მისი მთავრობა მისდევდა კონსტიტუციურ ლიბერალიზმს, იცავდა მოქალაქეთა ძირითად უფლებებს და ხელმძღვანელობდა სამართლიან სასამართლო სისტემასა და ბიუროკრაციას. „ვაშინგტონ პოსტის“ 1997 წლის 8 სექტემბრის წერილს ავისმომასწავებლად ეწოდებოდა „ჰონგ კონგის დემოკრატიის დასასრული“. სინამდვი-

ლემი, ჰონგ კონგს ამ მხრივ მაინც და მაინც არაფერი აქვს გასაუქმებელი. სამაგიეროდ, მას აქვს უფლებებისა და კანონების სტრუქტურა. პატარა კუნძულებს დღეს შეიძლება დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა არ ჰქონდეთ მსოფლიოში, მაგრამ ისინი ეხმარებიან მკვლევარს დემოკრატიისა და კონსტიტუციური ლიბერალიზმის შედარებითი ღირებულების განსაზღვრაში. მაგალითად, გაითვალისწინეთ კითხვა – სად უფრო იცხოვრებდით, ჰაიტიში, სადაც არალიბერალური დემოკრატიაა, თუ ანტიგუაში, რომელიც ლიბერალურ ნახევრად დემოკრატიას ეკუთვნის? თქვენს არჩევანს ალბათ განსაზღვრავს არა ამინდი, რომელიც ორივეგან სასიამოვნოა, არამედ პოლიტიკური კლიმატი, რომელიც ძალიანაც განსხვავდება.

აბსოლუტური ძალაუფლება

ჯონ სტიუარტ მილმა თავისი კლასიკური წიგნის, „თავისუფლების შესახებ“, შესავალში აღნიშნა, რომ ქვეყნების მიერ დემოკრატიის მიღებასთან ერთად მისი მოსახლეობა იწყებს ფიქრს, რომ „ძალაუფლების შეზღუდვას გადაჭარბებული როლი ეკისრება. რომ ... ეს საჭირო იყო იმ მმართველთა საპასუხოდ, რომელთა ინტერესებიც ხალხისას უპირისპირდებოდა“. მას შემდეგ, რაც ხალხი თავად იღებს ხელში ძალაუფლებას, ეს სიფრთხილე ზედმეტი ხდება. „ქვეყანას არ უნდა, რომ იყოს დაცული მისი საკუთარი ნებისაგან“. შეიძლება მიღწეის შიშების გამართლებად მიიღოთ ალექსანდრ ლუკაშენკოს ნათქვამი ბელორუსიაში 1994 წლის თავისუფალ საპრეზიდენტო არჩევნებში დიდი უპირატესობით გამარჯვების შემდეგ, როდესაც ახლადარჩეულ პრეზიდენტს მისი ძალაუფლების შეზღუდვის შესახებ ჰკითხეს: „დიქტატურა არ იქნება. მე ხალხიდან ვარ და ხალხისათვის ვიქნები“.

დაძაბულობა დემოკრატიასა და კონსტიტუციურ ლიბერალიზმს შორის სამთავრობო ძალაუფლების საზღვარზე ჩნდება. კონსტიტუციური ლიბერალიზმის მთავარი მიზანია ძალაუფლების შეზღუდვა, დემოკრატიისა კი – მისი აკუმულაცია და გამოყენება. ამიტომ მეთვრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნის ბევრი ლიბერალი დემოკრატიას იმ ძალად მიიჩნევდა, რომელსაც შეეძლო თავისუფლებისთვის ძირი გამოეთხარა. ლეიმს მედისონმა თავის „ფედერალისტში“ აჩვენა, რომ „ჩაგვრის საფრთხე“ დემოკრატიულ წყობაში „თემის უმრავლესობიდან მოდიოდა. ტოკვილი გვაფრთხილებდა „უმრავლესობის ტირანიის შესახებ“ და წერდა, დემოკრატიული მთავრობის არსი უმრავლესობის აბსოლუტური ძალაუფლებისაგან შედგებაო.

დემოკრატიულად არჩეულ მთავრობებს ახასიათებთ იმის დაჯერების ტენდენცია, რომ მათ აბსოლუტური ძალაუფლება ეკუთვნით, ამან კი შეიძლება

ძალაუფლების ცენტრალიზაცია გამოიწვიოს, რასაც ხშირად თან სდევს ექსტრაკონსტიტუციონალური მიზნები და სავალალო შედეგები. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში არჩეული ხელისუფლებანი, რომლებიც ირწმუნებიან, რომ ხალხის ნებას წარმოადგენენ, სტაბილურად ისაკუთრებენ საზოგადოების სხვა ელემენტების უფლებებსა და ძალაუფლებებს. ეს უზურპაცია არის როგორც ჰორიზონტალური (ხელისუფლების სხვა შტოებისა), ისე ვერტიკალური (რეგიონალური და ადგილობრივი ხელისუფლებისა, კერძო ბიზნესებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციებისა). ლუკაშენკო და პერუელი ალბერტო ფუჯიმორი ამ პრაქტიკის მხოლოდ ყველაზე უარესი მაგალითებია (თუმცა, ფუჯიმორის ქმედება – საკანონმდებლო ორგანოს დაშლა და კონსტიტუციის შეჩერება, სხვა ქმედებათა შორის, მის რეჟიმს უკვე არადემოკრატიულს ხდის; აღსანიშნავია, რომ მან ორი არჩევნები მოიგო და ბოლო დრომდე ძალიან პოპულარული იყო). თვით კეთილსინდისიერმა რეფორმატორმა კარლოს მენემმაც კი პოსტზე ყოფნის 8 წლის განმავლობაში 300-მდე საპრეზიდენტო ბრძანებულება გამოსცა, დაახლოებით სამჯერ მეტი, ვიდრე 1853 წლიდან მოყოლებულმა არგენტინის სხვა ყველა პრეზიდენტმა ერთად. ყირგიზეთის პრეზიდენტმა ასკარ აკაევმა, რომელიც ამომრჩეველთა 60-მა პროცენტმა აირჩია, რეფერენდუმზე წამოაყენა თავისი ძალაუფლების გაფართოების საკითხი, რომელიც იოლად მიიღეს 1996 წელს. ახლა მის ძალაუფლებაში შედის ყველა მთავარი თანამდებობის დანიშნვა პრემიერ-მინისტრის გარდა. ამასთან, მას შეუძლია პარლამენტის დათხოვნა, თუ ის არ აირჩევს მის სამ კანდიდატს ამ პოსტზე.

ჰორიზონტალური უზურპაცია, რომელსაც, ჩვეულებრივ, პრეზიდენტები ახორციელებენ, უფრო თვალსაჩინოა, მაგრამ ვერტიკალური უზურპაცია უფრო ხშირად ხდება. ბოლო სამი დეკადის განმავლობაში ინდოეთის მთავრობამ რიგ-რიგობით დაშალა შტატების საკანონმდებლო ორგანოები დაუსაბუთებელი არგუმენტების საფუძველზე და რეგიონები ნიუ დელის პირდაპირ მორჩილებაში გადაიყვანა. ნაკლებად დრამატული, მაგრამ ტიპიური ქმედებით ცენტრალური აფრიკის რესპუბლიკის არჩეულმა მთავრობამ ცოტა ხნის წინათ დიდი ხნის დამოუკიდებლობა წაართვა საუნივერსიტეტო სისტემას და ის სახელმწიფოს ცენტრალური აპარატის ნაწილად აქცია.

უზურპაცია განსაკუთრებით გავრცელებულია ლათინურ ამერიკასა და ყოფილ საბჭოთა კავშირში, ალბათ იმიტომ, რომ ორივე რეგიონს პრეზიდენტები ჰყავთ. ამ სისტემებს, როგორც წესი, ჰყავთ ძლიერი ლიდერები, რომელთაც სჯერათ, რომ ხალხის სახელით ლაპარაკობენ, მაშინაც კი, როდესაც ისინი უბრალო უმრავლესობით იქნენ არჩეულნი (როგორც ხუან ლინცი აღნიშნავს, სალვადორ ალიენდე ჩილეს პრეზიდენტად 1970 წელს ამომრჩეველთა მხოლოდ 36-მა პროცენტმა აირჩია. იმავე გარემოებებში პრემიერ

მინისტრს ძალაუფლების განაწილება მოუხდებოდა კოალიციურ მთავრობაში). პრეზიდენტები კაბინეტის წევრებად ძმაკაცებს ნიშნავენ პარტიის მთავარი ლიდერების ნაცვლად და მათი ძალაუფლების გარედან შემოწმების მხოლოდ რამდენიმე საშუალებას ინარჩუნებენ. როდესაც მათი შეხედულება ამა თუ იმ საკითხზე ეწინააღმდეგება საკანონმდებლო ორგანოსას ან სასამართლოსას, პრეზიდენტები ხშირად „პირდაპირ ხალხს“ მიმართავენ და თავს არიდებენ კოალიციის შექმნისა და მოლაპარაკების მოსაწყენ პროცედურას. ვიდრე მეცნიერები კამათობენ ხელისუფლების საპრეზიდენტო და საპარლამენტო ფორმების ღირსებათა შესახებ, უზურპაცია ორივე ფორმისა შეიძლება მოხდეს, თუ არა არსებობს ძალაუფლების ალტერნატიული ცენტრები, როგორებიცაა: ძლიერი კანონმდებლობა, პოლიტიკური პარტიები, რეგიონალური ხელისუფლებები და დამოუკიდებელი უნივერსიტეტები და მედია. ლათინურ ამერიკაში საპრეზიდენტო სისტემა შერწყმულია პროპორციულ წარმომადგენლობასთან, რაც ბადებს პოპულისტურ ლიდერებს და მრავალრიცხოვან პარტიათა არასტაბილურ კომბინაციას.

ბევრი დასავლური მთავრობა და მეცნიერი ხელს უწყობს ძლიერი და ცენტრალიზებული სახელმწიფოების შექმნას მესამე სამყაროში. ამ ქვეყნის ლიდერთა თქმით ძალაუფლება მათ სჭირდებათ ფეოდალიზმის დასამხობად, გამაგრებული კოალიციის გასარღვევად, ჯგუფურ ინტერესთა გასანეიტრალეზად და ქაოტური საზოგადოების მოსაწყესრიგებლად. მაგრამ ამ დროს ერთმანეთში ურევენ ლეგიტიმური ხელისუფლებისა და ძალის მქონე ხელისუფლების საჭიროებას. ლეგიტიმურ ხელისუფლებას, როგორც წესი, შეუძლია წესრიგის დამყარება და მკაცრი პოლიტიკის გატარება, თუმცა ნელა, კოალიციის შექმნის გზით. ბოლოს და ბოლოს, თითქმის არავინ ამბობს, რომ ხელისუფლებათა განვითარებად ქვეყნებში არ უნდა ჰქონდეთ ადეკვატური პოლიციური ძალაუფლება; პრობლემა იქმნება იმ სხვა პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ ძალაუფლებებში, რაც მათ გარშემო იყრის თავს. კრიზისის შემთხვევაში, მაგალითად, სამოქალაქო ომისას, კონსტიტუციურ ხელისუფლებებს არ შეუძლიათ ეფექტური მართვა, მაგრამ მისი ალტერნატივა – სახელმწიფო ყოვლისმომცველი უშიშროების აპარატით, რომელიც კონსტიტუციურ უფლებებს ზღუდავს – ვერც წესრიგს ამყარებს და ვერც კარგ მთავრობას აყალიბებს. უფრო ხშირად მსგავსი სახელმწიფო მტაცებელი ხდება, მართალია, ის ამყარებს გარკვეულ წესრიგს, მაგრამ ამავე დროს აპატიმრებს ოპოზიციას, აჩუმებს უკმაყოფილოებს, ახდენს ინდუსტრიათა ნაციონალიზაციას და კონფისკაციას უტარებს პირად საკუთრებას. მართალია, ანარქია საშიშია, მაგრამ ამ საუკუნეში ადამიანის თავისუფლებისა და ბედნიერების უდიდესი საფრთხე გამოწვეული იყო არა უწყესრიგობით, არამედ ზედმეტად ძლიერი, ცენტრალიზებული სახელმწიფოების მიერ, როგორებიც

იყო ნაცისტური გერმანია, საბჭოთა რუსეთი და მაოისტური ჩინეთი. მესამე სამყარო სავსეა ძლიერი სახელმწიფოების სისხლიანი ნახელავით.

ისტორიულად, გადაუმოწმებელი ცენტრალიზაცია ლიბერალური დემოკრატიის მტერია. მეცხრამეტე საუკუნეში ევროპაში პოლიტიკური მონაწილეობის ზრდასთან ერთად ძალაუფლება თანაბრად ნაწილდებოდა ინგლისისა და შვედეთის მსგავს ქვეყნებში, სადაც შუა საუკუნეების კრებები, ადგილობრივი მთავრობები და რეგიონალური საბჭოები ძლიერი რჩებოდა. მეორე მხრივ, საფრანგეთისა და პრუსიის მსგავსი ქვეყნები, სადაც მონარქიას ძალაუფლება ეფექტურად ჰქონდა ცენტრალიზებული (ჰორიზონტალურად და ვერტიკალურად), ხშირად არალიბერალური და არადემოკრატიული ხდებოდნენ. დამთხვევა არ არის, რომ მეოცე საუკუნის ესპანეთში ლიბერალიზმის პლაცდარმი კატალონიაში იყო, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში რჩებოდა დამოუკიდებელ და ავტონომიურ რეგიონად. ამერიკაში სახელმწიფო, ადგილობრივი და კერძო ინსტიტუტების მრავალფეროვნებამ უფრო ადვილი გახდა ხმის მიცემის უფლების სწრაფი ზრდა, რაც მეცხრამეტე საუკუნეში მოხდა. არტურ შლესინგერ უფროსს აღწერილი აქვს, თუ როგორ ცდილობდა თითქმის ყველა შტატი და ინტერესის ჯგუფი ფედერალური მთავრობის შესუსტებას და დაშლასაც კი ამერიკის არსებობის პირველ 50 წელს.⁷ უფრო ახალი მაგალითი რომ მოვიყვანოთ, ინდოეთის ნახევრად ლიბერალური დემოკრატია გადარჩა სწორედ იმის გამო – და არა მიუხედავად იმისა – რომ ქვეყანაში არსებობს განსხვავებული ენების, კულტურებისა და კასტების ძლიერი რეგიონები. დასკვნა ლოგიკურად, ტავტოლოგიურადაც კი გამომდინარეობს: პლურალიზმის არსებობა წარსულში ხელს უწყობს პოლიტიკური პლურალიზმის არსებობას აწმყოში.

50 წლის წინ, განვითარებადი სამყაროს პოლიტიკოსებს განსაკუთრებული ძალაუფლება მაშინ მოდური ეკონომიკური დოქტრინების – როგორიც იყო, მაგალითად, ინდუსტრიის ნაციონალიზაცია – განსახორციელებლად უნდოდათ. დღეს მათ შემცვლელებს იგივე ძალაუფლება სჭირდებათ იმავე ინდუსტრიების პრივატიზაციისათვის. მენემი თავის მეთოდების აუცილებლობას ამართლებს მკაცრი ეკონომიკური რეფორმების გატარების საჭიროებით. იგივე არგუმენტები მოჰყავთ ეკვადორის აბდალა ბუქარემს და ფუჯიმორის. გამსესხებელი ინსტიტუტები, როგორებიცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი, ამ თხოვნებს სიმპათიით ეკიდებოდა და ფასიანი ქაღალდების ბაზარიც უხვი იყო. მაგრამ განსაკუთრებული შემთხვევების გარდა (ვთქვათ, ომების) არალიბერალური საშუალებებით ლიბერალური მიზნები ვერ მიიღწევა. კონსტიტუციური მთავრობა ეკონომიკური რეფორმების პოლიტიკის წარმატებით გატარების საწინდარია. აღმოსავლეთი აზიისა და ცენტრალური ევროპის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ, იმ რეჟიმებს – იქნება ეს, აღმოსავლ-

თი აზრის ავტორიტარული თუ პოლონეთის, უნგრეთისა და ჩეხეთის მსგავსი ლიბერალური დემოკრატიები —, სადაც იცავენ პიროვნების უფლებებს, საკუთრებისა და კონტრაქტის უფლებების ჩათვლით, ქმნიან კანონისა და ადმინისტრაციის საფუძვლებს, მოჰყვება კაპიტალიზმი და ეკონომიკური აღმავლობა. ვაშინგტონის ვუდრო ვილსონის საერთაშორისო ცენტრში წარმოთქმულ სიტყვაში, რომელიც კაპიტალიზმის განვითარების პირობებს ეხებოდა, ფედერალური რეზერვის თავმჯდომარემ ალან გრინსპენმა განაცხადა, რომ „თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის გზის გამკვლევი მექანიზმი...არის ადამიანის უფლებები, რომელსაც მიუკერძოებელი სასამართლო იცავს“.

დასასრულ, და ალბათ, რაც ყველაზე მთავარია, კარგი საქმის საკეთებლად ერთ ადგილას თავმოყრილი ძალაუფლება ბოლოს შეიძლება ცუდის საკეთებლად იქნას გამოყენებული. როდესაც ფუჯიმორიმ პარლამენტი დაითხოვა, მისმა მხარდამჭერთა რიცხვმა მანამდე არნახულ რაოდენობას მიაღწია, მაგრამ ბოლოდროინდელი გამოვითხვები გვიჩვენებს, რომ ისინი, ვინც მანამდე მის მოქმედებას იწონებდნენ, ახლა ფიქრობენ, რომ მაშინ უფრო თავშეკავებული პოზიციის დაჭერა აჯობებდა. 1993 წელს ბორის ელცინმა პირდაპირი მნიშვნელობით შეუტია რუსეთის პარლამენტს, რისი მიზეზიც თავად პარლამენტის არაკონსტიტუციური ქმედება გახდა. შემდეგ მან შეაჩერა საკონსტიტუციო სასამართლო, დაშალა ადგილობრივი მმართველობის სისტემა და დაითხოვა რამდენიმე გუბერნატორი. ჩეჩნეთის ომიდან ეკონომიკურ პროგრამებამდე ელცინი სისტემატურად უგულებელყოფს კონსტიტუციურ პროცედურებსა და საზღვრებს. ელცინი შეიძლება გულში ლიბერალური დემოკრატია, მაგრამ მისმა ქმედებებმა რუსეთში სუპერსაპრეზიდენტო სისტემა შექმნა. ჩვენ მხოლოდ ვიმედოვნებთ, რომ მისი შემცვლელი ამას ბოროტად არ გამოიყენებს.

საუკუნეების განმავლობაში დასავლელ ინტელექტუალებში არსებობდა ტენდენცია, რომ კონსტიტუციური ლიბერალიზმი განეხილათ როგორც ძველმოდური სავარჯიშო კანონების შექმნაში, ფორმალისმი, რომელმაც უკან უნდა დაიხიოს, როდესაც საზოგადოებაში დიდ მანკიერებებთან ბრძოლაზე მიდგება საქმე. ამ შეხედულების ყველაზე მეტყველ არგუმენტს წარმოადგენს დიალოგი რობერტ ბოლტის პიესაში „ყველა სეზონის ადამიანი“. ახალგაზრდა უილიამ როუპერი, რომელსაც ბოროტებასთან შებრძოლება სურს, გაოგნებულია სერ თომას მორის ერთგულებით კანონისადმი. მორი წყნარად იცავს თავს.

მორი: რას იზამდი? კანონში დიდ გზას გაჭრიდი ეშმაკის გამოსადევნად?

როუპერი: მე ინგლისის ყველა კანონს გავჭრიდი ამის გასაკეთებლად!

მორი: და როდესაც უკანასკნელი კანონიც დაეცემოდა და ეშმაკი შენ შემოვიტრიალდებოდა — სად დაიმალებოდი, როუპერ, თუ კანონები აღარ იარსებებდა?

ეთნიკური კონფლიქტი და ომი

1996 წლის 8 დეკემბერს ჯეკ ლანგმა დრამატული მგზავრობა განახორციელა ბელგრადში. ცნობილი ფრანგი პოლიტიკოსი, კულტურის ყოფილი მინისტრი შთააგონა სტუდენტურმა დემონსტრაციებმა, რომლის ათეულობით ათასი მონაწილე სლობოდამ მილოშევიჩის წინააღმდეგ გამოდიოდა, იმ კაცის წინააღმდეგ, რომელსაც ლანგი და ბევრი დასავლელი ინტელექტუალი ბალკანეთის ომის დაწყებაში ადანაშაულებს. ლანგს უნდოდა მორალური მხარდაჭერა გამოეხატა იუგოსლავიელი ოპოზიციონერებისადმი. მოძრაობის ლიდერებმა ის ოფისებში – ფილოსოფიის დეპარტამენტში – მიიღეს მხოლოდ იმისათვის, რომ გაეძევათ, გამოეცხადებინათ „სერბების მტრად“ და ქვეყნის დატოვება ებრძანებინათ. აღმოჩნდა, რომ სტუდენტები მილოშევიჩის ომის დაწყებაში კი არა, მის წაგებაში ადანაშაულებდნენ.

ლანგის კონფუზიის მიზეზი ორი გავრცელებული და სშირად მცდარი მოსაზრებაა, რომ დემოკრატიის ძალები ეთნიკური ჰარმონიისა და მშვიდობის ძალებია. ეს აუცილებლად სწორი არ არის. ზრდასრული ლიბერალური დემოკრატიები, როგორც წესი, ეთნიკურ დაყოფას ძალადობისა და ტერორის გარეშე ახორციელებენ და მშვიდობით თანაარსებობენ სხვა ლიბერალურ დემოკრატიებთან ერთად. მაგრამ კონსტიტუციური ლიბერალიზმის ფონის უქონელ, დანაწევრებულ საზოგადოებაში დემოკრატიის დანერგვამ გამოიწვია ნაციონალიზმი, ეთნიკური კონფლიქტი და ომიც კი. კომუნიზმის დამხობის შემდეგ საბჭოთა კავშირსა და იუგოსლავიაში ჩატარებულ არჩევნებში ნაციონალისტ სეპარატისტებმა გაიმარჯვეს, რამაც ამ ქვეყნების დაშლა გამოიწვია. ეს თავისთავად ცუდი არ იყო, რადგანაც ეს ქვეყნები ერთმანეთთან ძალით იყო შეკავშირებული. მაგრამ სწრაფმა გამოყოფამ, ახალ ქვეყნებში არსებული ბევრი უმცირესობისათვის გარანტიების, ინსტიტუტებისა და პოლიტიკური ძალაუფლების არარსებობამ გამოიწვია აჯანყებებისა და რეპრესიების ტალღა, ზოგ ქვეყანაში, მაგალითად, ბოსნიაში, აზერბაიჯანსა და საქართველოში კი – ომი.

არჩევნები მოითხოვს, რომ პოლიტიკოსებმა იბრძოლონ ამომრჩეველთა ხმების მოსაპოვებლად. საზოგადოებაში, სადაც არ არსებობს მულტიეთნიკურ ჯგუფთა არსებობის ან ასიმილაციის ძლიერი ტრადიციები, ყველაზე მარტივია მხარდაჭერის მოპოვება რასობრივი, ეთნიკური ან რელიგიური ხაზით. როგორც კი ეთნიკური ჯგუფი ძალაუფლებას იგდებს ხელში, ის ცდილობს სხვა ეთნიკურ ჯგუფთა დაჩაგრას. კომრომისი წარმოდგენელი ჩანს: შეიძლება მოილაპარაკო მატერიალურ საკითხებზე, როგორებიცაა საცხოვრებელი სახლები, საავადმყოფოები და დახმარებები, მაგრამ როგორ უნდა მოგვარდეს განსხვავება ეროვნულ რელიგიასთან დაკავშირებით? ამგვარად

წარმოებული პოლიტიკური ძალადობა შეიძლება სწრაფად გადაიზარდოს ძალადობაში. ოპოზიციური მოძრაობები, შეიარაღებული აჯანყებები და ბუნტები აფრიკაში ხშირად მიმართულა ეთნიკური ნიშნით გამორჩეული რეჟიმების წინააღმდეგ, რომელთა უმრავლესობამაც ძალაუფლებას არჩევნების გზით მიაღწია. 1960 წელს აფრიკული და აზიური დემოკრატიების დამხობის მიმოხილვისას ორმა მეცნიერმა დაასკვნა, რომ დემოკრატიის არსებობა „უბრალოდ შეუძლებელია გაჯერებული ეთნიკური კონკურენციის პირობებში“. ბოლოდროინდელმა გამოკვლევებმა, განსაკუთრებით, ცენტრალურ აზიასა და აფრიკაში დაადასტურა ეს პესიმიზმი. ეთნიკური კონფლიქტების ცნობილი ექსპერტი დონალდ ჰოროვიცი ასკვნის: „როდესაც სახეზეა დაყოფილ საზოგადოებებში დემოკრატიის კონკრეტული ჩავარდნების შემაშვოთებელი რაოდენობა... გინდება ხელი ჩაიქნით. რა აზრი აქვს არჩევნების ჩატარებას, თუ მათი ერთადერთი შედეგი ზამბიაში ბემბათი დომინირებული რეჟიმის ნიანჯას რეჟიმით შეცვლაა, როდესაც ორივე მხოლოდ საკუთარ ინტერესებს ითვალისწინებს, ან ბენინში სამხრეთის რეჟიმის ჩრდილოეთის რეჟიმით შეცვლა, როდესაც არც ერთი რთავს მეორეს სახელმწიფოს მართვაში?“⁸

ბოლო დეკადის განმავლობაში საერთაშორისო ურთერთობების სპეციალისტთა ოპტიმისტური დებატები შეეხება „დემოკრატიულ მშვიდობას“ – დაშვებას, რომ დემოკრატიულ ქვეყნებს არასოდეს უომიათ ერთმანეთთან. დებატი საინტერესო შინაარსობრივ კითხვებს აღძრავს (ითვლება თუ არა ამერიკის სამოქალაქო ომი? ატომური იარაღი უკეთესად ამყარებს მშვიდობას?) და სტატისტიკურმა მონაცემებმაც კი საინტერესო დისკუსიები გამოიწვია (როგორც მეცნიერმა დევიდ სპირომ აღნიშნა, რადგან ბოლო 200 წლის განმავლობაში ბევრი არც ომი ყოფილა და არც დემოკრატია არსებულა, დემოკრატიებს შორის ომის არარსებობა შეიძლება უბრალო შემთხვევითობით აიხსნას. მისი ოჯახის არც ერთ წევრს არ მოუგია ლატარეაში, მაგრამ ამ შთამბეჭდავი კორელაციის ახსნას არავინ ცდილობს). მაგრამ თუ სტატისტიკური მონაცემები სწორია, რითი შეიძლება ამ ფაქტის ახსნა? კანტი, დემოკრატიული მშვიდობის თეორიის მიმდევარი, ამბობდა, რომ ის, ვინც ომის ხარჯებს იხდის, ანუ ხალხი, თავად იღებს გადაწყვეტილებებს, ამიტომ, ბუნებრივია, რომ მეტ სიფრთხილესაც იჩენს. ეს განცხადება გულისხმობს, რომ დემოკრატიები უფრო მშვიდობიანი ხასიათისაა. არადა, ისინი სხვა სახელმწიფოებთან შედარებით ომს უფრო ხშირად იწყებენ და უფრო დაჟინებულებიც არიან. მშვიდობა იმარჯვებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც დემოკრატიები ერთმანეთს ეჯახება.

როდესაც ამ კორელაციის მიზეზის ძებნას ვიწყებთ, ერთი რამ ცხადი ხდება: დემოკრატიული მშვიდობა სინამდვილეში ლიბერალური მშვიდობაა. კანტი მეთვრამეტე საუკუნეში ცხოვრობდა და სწამდა, რომ დემოკრატიები

ტირანიულნი არიან და მან ისინი ხაზგასმით გამორიცხა მშვიდობის ზონაში მცხოვრებ „რესპუბლიკურ“ მთავრობათა მისეული კონცეფციიდან. რესპუბლიკანიზმი კანტისათვის ნიშნავდა ძალაუფლების განაწილებას, სამართლის უზენაესობას, პიროვნების უფლებების დაცვასა და ხელისუფლებაში რეპრეზენტაციის გარკვეულ დონეს (თუმცა, ეს ხმის მიცემის საყოველთაო უფლებასთან ახლოსაც კი არ იყო). რესპუბლიკებს შორის არსებული „მუდმივი მშვიდობის“ კანტისეული სხვა ახსნები ახლოსაა კონსტიტუციურ და ლიბერალურ მახასიათებლებთან: მოქალაქეთა უფლებების ურთიერთპატივისცემა, გადამოწმებისა და ბალანსების სისტემა, რომელიც მიმართულია იმისაკენ, რომ ერთმა ადამიანმა ვერ შეძლოს ქვეყნის ომში ჩათრევა და კლასიკური ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკა, რომლისგანაც ყველაზე მნიშვნელოვანია თავისუფალი ვაჭრობა – ეს ქმნის ურთიერთდაქვემდებარულობას, რაც ომს ძვირს ხდის, თანამშრომლობას კი – სასარგებლოს. მაიკლ დოილი, ამ საგნის წამყვანი მკვლევარი, თავის 1997 წელს გამოცემულ წიგნში „ომისა და მშვიდობის გზები“ ადასტურებს, რომ მხოლოდ დემოკრატიას, კონსტიტუციური ლიბერალიზმის გარეშე, მშვიდობის მაწარმოებელი ფუნქციები არ გააჩნია:

“კანტი არ ენდობოდა თავისუფალ, დემოკრატიულ მაჟორიტარიზმს. მისი მსჯელობა არ უჭერს მხარს მტკიცებას, რომ ყველა წარმომადგენლობითი სისტემა – დემოკრატია – უნდა იყოს მშვიდობისმოყვარე საერთოდ ან მსგავსი დემოკრატიების მიმართ. მრავალი წარმომადგენლობითი სისტემა არალიბერალური იყო. თანამედროვეობამდე ორი ათასი წლით ადრე ხალხის მმართველობა საყოველთაოდ იყო ასოცირებული აგრესიულობასთან (თუკიდიდე) და იმპერიალიზმთან (მაკიაველი)... საშუალო ამომრჩევლის არჩევანი შეიძლება იყოს „ეთნიკური წმენდა სხვა დემოკრატიული სახელმწიფოების წინააღმდეგ“.

ლიბერალური და არალიბერალური დემოკრატიების განსხვავება ნათელს ფენს კიდევ ერთ საოცარ სტატისტიკურ კორელაციას. პოლიტოლოგები ჯექ სნაიდერი და ედვარდ მანსფილდი, მონაცემთა შთამბეჭდავი რაოდენობის გამოყენებით ამტკიცებენ, რომ ბოლო 200 წლის განმავლობაში დემოკრატიზირებადი ქვეყნები გაცილებით ხშირად იწყებდნენ ომს, ვიდრე სტაბილური ავტოკრატიები ან ლიბერალური დემოკრატიები. იმ ქვეყნებში, რომლებიც არ არიან დამყარებულნი კონსტიტუციურ ლიბერალიზმზე, დემოკრატიის აღზევებას ჰიპერ-ნაციონალიზმი და ომის მოთხოვნები მოჰყვება. როდესაც პოლიტიკური სისტემა იხსნება, სხვადასხვა ჯგუფები შეუთავსებელი ინტერესებით ძალაუფლებას ხელში იგდებენ და მათი მოთხოვნების განხორ-

ციელებას ცდილობენ. პოლიტიკური და სამხედრო ლიდერები, რომლებიც ხშირად ძველი ავტორიტარული რეჟიმის ბრძოლაგადატანილი გადმონათე-ბი არიან, აცნობიერებენ, რომ წარმატების მისაღწევად საჭიროა ხალხის ეროვნული იდეის გარშემო დარაზმვა. შედეგი უცვლელად არის აგრესიული რიტორიკა და პოლიტიკა, რაც ხშირად ითრევს ქვეყნებს კონფრონტაციებსა და ომში. ამის მაგალითები მრავლადაა, დაწყებული ნაპოლეონ მესამის საფ-რანგეთიდან, ვილჰელმის გერმანიიდან, ტაიშოს იაპონიიდან და დამთავრე-ბული დღევანდელი გაზეთების ყურადღების ცენტრში მოხვედრილი ქვეყნე-ბით: იქნება ეს სომხეთი, აზერბაიჯანი თუ მილოშევიჩის სერბია. როგორც აღმოჩნდა, დემოკრატიულ მმართველობას ცოტა რამ თუ აქვს საერთო დე-მოკრატიასთან.

ამერიკული გზა

ერთი ამერიკელი მეცნიერი ცოტა ხნის წინათ ყაზახეთში იმყოფებოდა ამერიკის მთავრობის მიერ დაფინანსებული მისიით, რათა დახმარებოდა ახალ პარლამენტს საარჩევნო კანონების შექმნაში. მისმა მოსაუბრემ, ყაზახეთის პარლამენტის უფროსმა წევრმა, უარყო ის მრავალი არჩევანი, რომელსაც მას ამერიკელი ექსპერტი სთავაზობდა და განაცხადა: „ჩვენ გვინდა, რომ ჩვენი პარლამენტი ზუსტად თქვენი კონგრესისნაირი იყოს“. ამერიკელი შემ-ფოთდა და, როგორც იხსენებს, ძალიან შეეცადა არ ეთქვა ის სამი სიტყვა, რომელიც იმ წამს ენაზე მოადგა: „არა, არ შეიძლება“. ეს შეხედულება უცნაური სულაც არ არის. დემოკრატიის საქმით დაკავებული ამერიკელები საკუთარ სისტემას განიხილავენ, როგორც მოუქნელ მანქანას, რომლის არ-სებობაც სხვა ქვეყნებმა არ უნდა დაუშვან. სინამდვილეში, ამერიკული კონ-სტიტუციის ზოგიერთი ასპექტის შემოღება არალიბერალურ დემოკრატიას-თან დაკავშირებულ ბევრ პრობლემას გაანეიტრალებდა. აშშ კონსტიტუციის საფუძვლად მდებარე შიში ძალაუფლების ერთ ადგილას დაგროვებისა დღეს ისევე მნიშვნელოვანია როგორც 1789 წელს. როგორც გამოჩნდა, ყაზახეთს კარგ სამსახურს გაუწევდა ამერიკის კონგრესის მსგავსი ძლიერი პარლამენ-ტი მათი პრეზიდენტის უზომო მადის დასაოკებლად.

უცნაურია, რომ ამერიკა ასე ხშირად უჭერს მხარს არჩევნებსა და პლე-ბისციტურ დემოკრატიას საზღვარგარეთ. ამერიკული სისტემის განმასხვავე-ბელი ნიშანი მისი დემოკრატიულობა კი არაა, პირიქით, მისი არადემოკრა-ტიულობაა, რომელიც ელექტორულ უმრავლესობას მრავალ ბარიერს უქმ-ნის. სახელმწიფოს სამი განშტოებიდან ერთს – ზოგთა აზრით მთავარს – აურჩეველი 9 კაცი და ქალი უძღვევა უვადოდ სიცოცხლის ბოლომდე.

სენატი ყველაზე არარეპრეზენტატიული უმაღლესი პალატაა მსოფლიოში, ლორდათა პალატის გამოკლებით, რომელსაც ძალა არა აქვს (ყოველი შტატი, მიუხედავად მოსახლეობის რაოდენობისა, 2 სენატორს აგზავნის ვაშინგტონში – კალიფორნიის 30 მილიონიან მოსახლეობას იმდენივე ხმა აქვს სენატში, რამდენიც 3,7 მილიონიან არიზონას, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქვეყნის 16 პროცენტის წარმომადგენელ სენატორებს ნებისმიერი კანონპროექტის ბლოკირება შეუძლიათ). მსგავსად, ამერიკის საკანონმდებლო ორგანოებში უმრავლესობის კი არაა, უმცირესობის მმართველობაა, რაც ყველაზე გასაკვირია. სახელმწიფო ძალაუფლების კიდევ ერთხელ გადასამოწმებლად, შტატის და ადგილობრივი ხელისუფლებები ძლიერი და ფედერალური ხელისუფლების მათ ტერიტორიაზე შემოჭრის ყოველ მცდელობას ებრძვიან. კერძო ბიზნესი და სხვა არასამთავრობო ჯგუფები შეადგენენ კიდევ ერთ სტრატას საზოგადოებაში, რასაც ტოკვილი საშუაშალო ასოციაციებს უწოდებს.

ამერიკული სისტემა დაფუძნებულია ადამიანის ბუნების დაუფარავად პესიმისტურ კონცეფციაზე, რომელიც გულისხმობს, რომ ადამიანს ძალაუფლება არ უნდა ანდო. ცნობილია მედისონის გამოთქმა: „ადამიანები რომ ანგელოზები იყვნენ, მთავრობა საჭირო არც იქნებოდა“. დასავლურ ისტორიაში დემოკრატიული მმართველობის მეორე მოდელი საფრანგეთის დემოკრატიზაცია დამყარებული. ფრანგული მოდელი ადამიანთა კეთილშობილების რწმენას ემყარება. რაკი ძალაუფლების წყარო ადამიანები არიან, ძალაუფლება არ უნდა შეიზღუდოს, რათა შეძლოს სრულყოფილი საზოგადოების შექმნა. (ლორდ ექტონის დაკვირვებით, საფრანგეთის რევოლუციის მთავარი მიზანი იყო არა ერთპიროვნული ძალაუფლების შეზღუდვა, არამედ ყველა სხვა ხელისშემშლელი შუამდებარე ძალაუფლების გაუქმება). არადასავლური ქვეყნების უმეტესობამ ფრანგული მოდელი მიიღო. ამის ერთ-ერთი და არცთუ უმნიშვნელო მიზეზი ისაა, რომ პოლიტიკოსებს მოსწონთ სახელმწიფოსათვის, ანუ საკუთარი თავისათვის ძალაუფლების მინიჭების შესაძლებლობა. ამ ქვეყნების უმეტესობა ქაოსის, ტირანიის ან ორივეს კლანჭებში მოექცა. ეს არც უნდა იყოს გასაკვირი. ბოლოს და ბოლოს, თავად საფრანგეთმაც, რევოლუციის შემდეგ გაიარა ორი მონარქია, ორი იმპერია, ერთი პროტო-ფაშისტური დიქტატურა და ხუთი რესპუბლიკა.⁹

რა თქმა უნდა, კულტურები განსხვავდება და სხვადასხვა საზოგადოებას ხელისუფლების განსხვავებული მოდელი სჭირდება. ეს ამერიკული გზის მთლიანად გადმოღების მოთხოვნა კი არ არის, არამედ ლიბერალური დემოკრატიის უფრო ფართო გაგებისა, რომელიც ამ ფრაზის ორივე ნაწილზე გაამახვილებდა ყურადღებას. ახალი პოლიტიკის შემოღებამდე საჭიროა კონსტიტუციური ლიბერალური ტრადიციის აღდგენა, რომელსაც ცენტრალუ-

რი ადგილი უჭირავს დასავლეთის გამოცდილებასა და კარგი მთავრობების ჩამოყალიბებაში მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. დასავლეთის ისტორიაში პოლიტიკური პროგრესი იყო შედეგი იმისა, რომ საუკუნეთა მანძილზე ადამიანები ჩაწვდნენ იმას, რასაც დამოუკიდებლობის დეკლარაცია „გარკვეულ განუყოფელ უფლებებს“ უწოდებს და რომ „ამ უფლებების დასაცავად იქმნება ხელისუფლება“. თუ დემოკრატია თავისუფლებასა და კანონს არ იცავს, მაშინ კერაფერი ნუგეშია, რომ ის დემოკრატიაა.

საგარეო პოლიტიკის ლიბერალიზაცია

კონსტიტუციური ლიბერალიზმის სწორ შეფასებას ამერიკის საგარეო პოლიტიკისათვის სხვადასხვა შედეგი აქვს. პირველ რიგში, ეს გარკვეულ თავმდაბლობას მოითხოვს. ქვეყანაში არჩევნების ჩატარება ადვილია, მაგრამ საზოგადოებაში კონსტიტუციური ლიბერალიზმის დანერგვა გაცილებით უფრო რთული. ჭეშმარიტი ლიბერალიზაცია და დემოკრატიზაცია ხანგრძლივი პროცესია, რომელშიც არჩევნები მხოლოდ ერთი ნაბიჯია. შესაბამისი მომზადების გარეშე ის შეიძლება მცდარიც აღმოჩნდეს. ცნობენ რა ამ ფაქტს, ხელისუფლებები და არასამთავრობო ორგანიზაციები იმუშავებენ სხვადასხვა ხერხს განვითარებად ქვეყნებში კონსტიტუციური ლიბერალიზმის დასამკვიდრებლად. დემოკრატიის ეროვნული ფონდი ხელს უწყობს თავისუფალ ბაზრებს, დამოუკიდებელ პროფკავშირებსა და პოლიტიკურ პარტიებს. აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო აფინანსებს დამოუკიდებელ სასამართლოებს. მაგრამ, საბოლოოდ, არჩევნები ყველაფერს ჩრდილავს. თუ ქვეყანა არჩევნებს ატარებს, ვაშინგტონი და დანარჩენი მსოფლიო ბევრ რამეს მოუთმენს არჩევნების შედეგად მოსულ ხელისუფლებებს, როგორც ისინი ელცინს, აკაევსა და მენემს უთმენენ. გამოსახულებისა და სიმბოლოების ეპოქაში არჩევნების დაფიქსირება ადვილად შეიძლება ფირზე (როგორ შეიძლება ტელევიზიით კანონის უზენაესობის გადაცემა?). მაგრამ არჩევნების შემდეგ ცხოვრება გრძელდება, განსაკუთრებით მათთვის, ვინც ამ ქვეყანაში ცხოვრობს.

მეორე მხრივ, თავისუფალი და სამართლიანი არჩევნების არქონა უნდა იქნას განხილული როგორც ერთ-ერთი ნაკლი და არა თავისთავად ტირანიზზე მიმნიშნებელი. არჩევნები მმართველობის მნიშვნელოვანი, და არა ერთადერთი ღირსებაა. ხელისუფლება კონსტიტუციური ლიბერალიზმის საზომითაც უნდა შეფასდეს. ეკონომიკური, სამოქალაქო და რელიგიური თავისუფლებანი ადამიანის დამოუკიდებლობისა და ღირსების საფუძველია. თუ შეზღუდული დემოკრატიის მქონე ხელისუფლება სტაბილურად აფართოებს ამ თავისუფლებებს, ის დიქტატურად არ უნდა იწოდებოდეს. შეზღუდული პო-

ლიტიკური არჩევანის მიუხედავად, ქვეყნები, როგორებიცაა: სინგაპური, მა-ლაიზია და ტაილანდი, მათ მოქალაქეებს უკეთეს გარემოს სთავაზობს სიცოცხლის, თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის, ვიდრე ერაყისა და ლიბიის მსგავსი დიქტატურები ან სლოვაკეთისა და განას მაგვარი არალიბერალური დემოკრატიები. გლობალური კაპიტალიზმის ზეწოლას ლიბერალიზაციის პროცესის წინ წაწევა შეუძლია. ბაზარს და მორალს შეუძლიათ თანა-არსებობა. ჩინეთმაც კი, რომელიც ღრმად რეპრესიულ რეჟიმად რჩება, თავის მოქალაქეებს იმდენი ავტონომია და ეკონომიკური თავისუფლება მისცა, რამდენიც წინა თაობებს არ ენახათ. კიდევ ბევრი რამ უნდა შეიცვალოს, რომ ჩინეთს ლიბერალიზებადი ავტოკრატია მაინც ვუწოდოთ, მაგრამ ამან არ უნდა შენიღბოს ის ფაქტი, რომ ბევრი რამ უკვე შეიცვალა.

და ბოლოს, ჩვენ უნდა აღვადგინოთ კონსტიტუციონალიზმი. წმინდა დემოკრატიაზე ყურადღების მეტისმეტი გამახვილების ერთ-ერთი შედეგია, რომ გარდამავალ ქვეყნებში ახლებური კონსტიტუციის შექმნას ცოტა თუ ცდილობს. კონსტიტუციონალიზმი, როგორც ეს მეთვრამეტე საუკუნის მის უდიდეს მიმდევრებს, მონტესკიესა და მედისონს, ესმოდათ, შემოწმებებისა და ბალანსების რთული სისტემაა, რომელიც მიმართულია ძალაუფლების ერთ ხელში დაგროვებისა და თანამდებობის ბოროტად გამოყენების წინააღმდეგ. ეს უბრალოდ უფლებების ჩამონათვალის ჩამოწერით კი არა, სისტემის შექმნით ხდება, რომელშიც სახელმწიფოს არ შეეძლება ამ უფლებების დარღვევა. ხელისუფლებაში სხვადასხვა ჯგუფი უნდა იყოს ჩართული, რადგანაც, როგორც მედისონმა აგვისნა: „ამბიციას ამბიცია უნდა დაუპირისპიროთ“. კონსტიტუციამ ხალხის ვნებათაღელვაც უნდა მოთოვოს, რისთვისაც მან უბრალოდ დემოკრატიული კი არა, წარმომადგენლობითი ხელისუფლება უნდა შექმნას. სამწუხაროდ, არაარჩევითი ორგანოების მრავალფეროვნებას, ხმის არაპირდაპირ მიცემას, ფედერალურ მოწყობასა და შემოწმებებსა და ბალანსებს, რაც ევროპის ბევრ ფორმალურ თუ არაფორმალურ კონსტიტუციას ახასიათებს, დღეს ეჭვის თვალით უყურებენ. ის, რასაც შეიძლება ვაიმარის სინდრომი ვუწოდოთ გერმანიის მშვენივრად აგებული კონსტიტუციის „საპატივცემულოდ“ (ფაშინშტინის თავიდან არიდება რომ ვერ შეძლო), ხალხს აფიქრებინებს, რომ კონსტიტუცია უბრალო ქაღალდების გროვაა, რომელსაც არაფრის შეცვლა არ შეუძლია (თითქოს რომლიმე პოლიტიკურ სისტემას შეეძლო გერმანიაში ომის წაგების, სოციალური რევოლუციის, დიდი დეპრესიისა და ჰიპერინფლაციის ადვილად გადატანა). პირდაპირი დემოკრატიის დამყარების ხელისშემშლელი პროცედურები განიხილება როგორც ხალხის ხმის ჩამხშობი. დღეს მსოფლიოში ყველგან ვხედავთ ერთსა და იმავე მაჟორიტარულ თემაზე ვარიაციებს. პრობლემა ის არის, რომ დემოკრატიზირებად ქვეყნებში გამარჯვებული ყოველთვის მართალია.

დემოკრატიის ნაკლოვანებანი

ჩვენ დემოკრატიულ ეპოქაში ვცხოვრობთ. კაცობრიობის ისტორიის უმეტეს ხანაში პიროვნების სიცოცხლეს, თავისუფლებასა და ბედნიერებას ემუქრებოდა მონარქიების აბსოლუტიზმი, ეკლესიათა დოგმატიზმი, დიქტატურის ტერორი და ავტორიტარიზმის რეჟიმის მარწმუნები. დიქტატურები და ერთი-ორი ტოტალიტარული რეჟიმი დღესაც არსებობს, მაგრამ გლობალური ბაზრის, ინფორმაციისა და მედიის სამყაროში ისინი უკვე ანაქრონიზმებად მოჩანან. დემოკრატიას ღირსეული ალტერნატივა აღარ აქვს, ის მოდერნულობის მოდური ტანსაცმლის ნაწილია. ასე რომ, 21-ე საუკუნეში მმართველობის პრობლემა, ალბათ, დემოკრატიის შიგნით არსებული პრობლემები იქნება. ეს მათ მოგვარებას უფრო აძნელებს, რადგანაც ისინი ლეგიტიმურობის მანტიაში არიან გამოხვეულნი.

არალიბერალური დემოკრატიები ლეგიტიმურობას და, შესაბამისად, ძალას იმ ფაქტიდან იღებენ, რომ ისინი მეტ-ნაკლებად დემოკრატიები არიან. არალიბერალური დემოკრატიების უდიდესი ხარვეზი მისივე მოქალაქეებისათვის მიყენებული ზიანის გარდა არის ის, რომ მას შეუძლია თავად ლიბერალური დემოკრატიის დისკრედიტაცია და მმართველობის დემოკრატიული სისტემისათვის ჩრდილის მიყენება. ეს უპრეცედენტო შემთხვევა არც იქნება. დემოკრატიის ყოველ ტალღას მოჰყვებოდა უკმაყოფილების ხანა, როდესაც ამბიციური ლიდერები და დაუდგრომელი მასები მის ახალ ალტერნატივებს ეძებდნენ. ამგვარი უკმაყოფილების ბოლო პერიოდში ევროპაში მსოფლიო ომებს შორის ხელისუფლებაში მოვიდნენ დემაგოგები, რომელთაგანაც ბევრი თავდაპირველად პოპულარული და არჩეულიც კი იყო. დღეს, როდესაც სახეზეა არალიბერალიზმის გადამდები ვირუსი, საერთაშორისო საზოგადოებას და, რაც მთავარია, ამერიკას, შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს. ნაცვლად ახალი ქვეყნების ძიებისა, დემოკრატიის დასამყარებლად და არჩევნების ჩასატარებლად, ჯობია, მოახდინონ დემოკრატიის კონსოლიდაცია იქ, სადაც მას უკვე ფეხი მოკიდებული აქვს, რათა წახალისდეს კონსტიტუციური ლიბერალიზმის განვითარება მთელ მსოფლიოში. დემოკრატია კონსტიტუციური ლიბერალიზმის გარეშე, უბრალოდ, შეუსაბამო კი არა, საშიშია, რადგანაც თან მოაქვს თავისუფლებების ეროვნია, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, ეთნიკური დაყოფა და ომიც კი. 80 წლის წინათ ვუდრო ვილსონმა ამერიკა მეოცე საუკუნეში შეიყვანა ამოცანით – ყოფილიყო მსოფლიო უსაფრთხო დემოკრატიისათვის. შემდეგი საუკუნის მიჯნაზე ჩვენი ამოცანაა – იყოს დემოკრატია უსაფრთხო მსოფლიოსათვის.

შენიშვნები:

¹ Roger Kaplan, ed., *Freedom Around the World*, 1997, New York: Freedom House, 1997, pp. 21-22

² *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, 1992-1993, pp. 620-26; *Freedom in the World*, 1989-1990, pp. 312-19

³ ტერმინი „ლიბერალი“ აქ ძველი, ევროპული მნიშვნელობით იხმარება, რასაც ახლა ხშირად კლასიკურ ლიბერალიზმს უწოდებენ. დღევანდელ ამერიკაში მისი მნიშვნელობა საკმაოდ განსხვავებულია, სახელდობრ, მასში იგულისხმება თანამედროვე კეთილდღეობის სახელმწიფო.

⁴ ინდონეზია, სინგაპური და მალაიზია ლიბერალიზებადი აუტოკრატიების მაგალითებია, ხოლო სამხრეთ კორეა, ტაივანი და ტაილანდი ლიბერალურ ნახევარდემოკრატიებს წარმოადგენს. თუმცა ორივე ჯგუფი უფრო ლიბერალურია, ვიდრე დემოკრატიული. იგივე შეიძლება ითქვას რეგიონის ერთადერთ ლიბერალურ დემოკრატიაზეც იაპონიაში. ხოლო პაპუა ნიუ გვინეა და ფილიპინები არალიბერალური დემოკრატიის მაგალითებია აღმოსავლეთ აზიაში.

⁵ Larry Diamond, „Democracy in Latin America“, in Tom Farer, ed., *Beyond Sovereignty: Collectively Defending Democracy in a World of Sovereign States*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996, p. 73

⁶ Myron Weiner, „Empirical Democratic Theory“, in Myron Weiner and Ergun Ozbudun, eds., *Competitive Elections in Developing Countries*, Durham: Duke University Press, 1987, p. 20

⁷ Arthur Schlesinger, Sr., *New Viewpoints in American History*, New York: Macmilan, 1922, pp. 220-40

⁸ Alvin Rabushka and Kenneth Shepsle, *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Columbus: Charles E. Merrill, pp. 62-92; Donald Horowitz, „Democracy in Divided Societies“, in Larry diamond and Mark F. Plattner, eds., *Nationalism, Ethnic Conflict and Democracy*, Baltimore; the Johns Hopkins University Press, 1994, pp. 35-55

⁹ Bernard Lewis, „Why Turkey is the Only Muslim Democracy“, *Middle East Quarterly*, March 1994, pp. 47-48